

Gyökössy Endrével

— *Tanár úr keresztény és nemkeresztény körökben egyaránt jól ismert pasztorál-pszichológus. Hosszú évtizedek óta végzi kettős — lelkeszi és pszichológusi — szolgálatát. Honnan ered sajátos hivatása és melyek voltak annak főbb állomásai?*

— Mikor a 30-as évek vége felé lelkésszé szenteltek, Rákospalotára kerültem MÁV-telepi missziói lelkésznek és vallástanárnak az akkori Wagner Gimnáziumba. Ott riadtan tapasztaltam, hogy bár ismerem az Ó- és Újtestamentum emberét, de fogalmam sincs, ki az a palotai „srác”, akit nekem hittanra kell tanítanom. Nem találtam meg a kapcsolópontot a modern ember és a között a tárgy között, amit nekem tanítanom kellett. Sem a katedrán, sem a szószéken. Azt mondhatnám: ijedtemben lettem pszichológus, mivel nagyon komolyan szerettem volna választott feladataimat végezni. Ám rájöttem, hogy hasonló vagyok ahhoz az orvoshoz, aki nem ismeri az anatómiát, vagy egy olyan agrónomushoz, aki ismeri ugyan a magot — jelen esetben az Isten igéjét —, csak a földet nem, amelybe elveti. Ezért, hogy némi pedagógiai alapismeretem legyen, tanítói oklevelet szereztem Nagykőrösön. Volt ott egy Juhász nevű pszichopedagógus, aki — mint a tanárok általában — rajongott a saját tárgyáért. Ő alkalmasnak látott engem, hogy „megfertőzzön”: ellátott könyvekkel, melyeket elolvastam, majd Pesten elvégeztem a Pázmány Péter Tudományegyetem pszichopedagógiai szakát. Egyik ottani tanárom merevsége miatt azonban Debrecenben doktoráltam 1946-ban Karácsony Sándornál, a ma újra felfedezett protestáns pszichopedagógusnál, aki lelkiatyám is lett. Úgy volt, hogy ott tart magánál tanársegédnek. De „közbejött” a Rákosi-korszak, őt is elcsapták, visszahúzódtam magam is. Viszont hogy kárba ne vesszen, amit megtanultam, az 1950-es években magántanári képesítést szereztem a Budapesti Teológiai Akadémián az úgynevezett segédtudományokból: pszichológiából, valláslélektanból, katechetikából, antropológiából, és ilyen minőségben tanítani kezdtem. 1942-től természetesen vezettem a gyülekezetet is Újpesten. Úgy gondoltam, emellett mint magántanár az óráimat is meg tudom tartani: csecsemő- és gyermeklélektant, katechetikát, a gyermekistentiszteletek, vasárnapi iskolák módszertanát adtam elő. Ekkor jött a kitelepítési hullám: apámat 24 óra alatt kipakolták. Mivel a feleségem svájci állampolgár volt — ez akkoriban nem számított nagy érdemnek — „megfelelő helyen” közölték velem: alkalmatlan vagyok az ifjúság nevelésére. Tehát kitesékeltek a teológiáról és Újpesten maradtam, ahonnan nemsokára szintén el akartak helyezni. De mivel ott születtem, azoknak az egyszerű „melósoknak” voltam a papja, akikkel együtt rúgtam a rongylabdát elemista koromban, esetleges áthelyezésem hírére néhányan, úgy, ahogy voltak, olajos overallban be-

mentek az illetékes helyre, és határozottan kijelentették: „Most mi vagyunk az uralkodó osztály és vegyék tudomásul, hogy a papunk köztünk marad”. Ott maradtam. Később az egyházam rehabilitált. Több könyvem is megjelent. 1978-ban kutatóprofesszori megbízatást kaptam, majd díszdoktora lettem a teológiának. 1990-ben pedig Újpest „díszpolgára”.

Jelenleg két helyen tanítok: 1980-ban, amikor mint lelkipásztor nyugdíjba mentem, szerveztem meg lelkigondozói magánszemináriumomat. Egy csoportban 25-30 fiatal lelkészt, pszichológust, orvost tanítok parakletikus (a Lélek által való) lelkigondozásra. Ez a tanfolyam ökumenikus: katolikus és evangélikus hallgatóm is van. Az a lényeg, hogy ki-ki a saját helyén hogyan végezhetné a lelkigondozói munkát. Emellett — a lelkészhiány enyhítésére — a teológián is több szemeszteres tanfolyamot vezetek világiak részére, akik hajlandók kórházak, haldoklók, öregek látogatására, börtönmissziókra. Igaz öröömre szolgálnak, rendkívül intelligens, értelmes és a Lélek által odahívott emberek. Ezenkívül reggeltől estig foglalkozom emberekkel, általában napi 5-6 órát. Főleg házasság- és családterápiát folytatok. Most veszem igazán hasznát, hogy Svájcban tanítványa lehettem Theodor Bovetnak, aki a házasság-lélektannak, a gamológiának volt az „atyja”.

— *A fenti elfoglaltságok mellett rendszeresen — minden hónapban — mint lelkigondozó fogadja a Danubius rádió hallgatóinak hívásait. Milyen tapasztalatokat szerzett ott?*

— Havonta legalább egyszer ülök a mikrofon előtt. Döbbenetes, mekkora szükség van erre. Megrendítő hívások érkeznek. Ha a kérdés közérdekű, megkérdem, megengedi-e, hogy adásba menjen. A kérdések mostanában a Bibliához kapcsolódnak. Az emberek újra Bibliát vásárolnak, ráéreznek az Igére, olvasgatják, de nem értik. Ha az elején kezdik olvasni, mint a hétköznapi könyveket szokták, Mózes 2. vagy 3. könyvénél elakadnak. Vagy azt mondják: nem vagyok én zsidó, miért kell nekem tudnom, hogyan verik le a szent sátrat? Ilyen kérdésekre egyszerűen válaszolok: a közepén kezdje el, az evangéliumoknál, majd a leveleket olvassa. Előbb nézze meg a gyümölcsöt és a fát, csak azután a gyökeret. Rengeteg ehhez hasonló, a vallás iránt érdeklődő kérdést tesznek fel. Amíg bírom, boldogan végzem ezt az igazán szép szolgálatot, Rosdy Pál atyával és Donáth László evangélikus kollégámmal felváltva.

— *Vannak-e visszatérő, napjaink emberének legégetőbb problémáját tükröző kérdések?*

— Az idősöknek a magányosság, a fiataloknál pedig az úgynevezett „egzisztenciális vákuum”, a lényüket betöltő űr-érzés, üresség. Némelyiküket elhívom magamhoz, hiszen telefonon csak néhány perc áll rendelkezésemre. Otthon aztán tesztelem is ezeket az életük értelmét veszített fiatalokat. Rendszerint az derül ki, hogy nem egyszerűen semmi nincs bennük, hanem a semmi van bennük. A nihil. Konganak. Miért? Mert itt 50 év alatt az emberi lélekkel is történt valami. Összetörték a Tízparancsolat kőtábláit és nem adtak mást helyette. Sokan nem tudják, mi a rugója a szenvedélybetegségeknek, az öngyilkosságoknak: az, hogy az űr nem képes elviselni önmagát. Ha az emberben üresség van, azt fel kell tölteni: alkohollal, szexszel, droggal, munkával. Véleményem szerint minden szenvedélybetegségnek ez a vákuum a gyökere. Ebben a betegségben szenvedő emberekkel találkozom a rádióbeszélgetések során. Életcél-keresőkkel. Ha életünknek van célja, már van értelme is. Ha később két-három személyes beszélgetés során — az ő hatékony közreműködésével — megtaláljuk élete célját, találkozásunk már nem volt hiábavaló.

— *Tanár úr az egyszemélyes lelkigondozás művelője, szorgalmazója. Hogyan talált rá erre a speciális szolgálatra?*

— Amit mondok, talán vádként hangozhat: az istentisztelet bezártuk a templomba. Ez minden egyházza vonatkozik. Egy jó-rossz prédikáció vagy szép liturgia végén az „ámen”-nal véget ér az istentisztelet, mindenki mehet haza. Nekem az a rögeszmém, hogy az ámen után egy másfajta istentisztelet kezdődik, melyet én Fülöp-szolgálatnak nevezek. Talán merész gondolat, de én két püünkösdi történetet vélek fölfedezni a Bibliában: a „nagy” püünkösdi történetet (ApCsel 2), ahol — és itt megint kibújik belőlem a pszichológus — egyetlen prédikáció hatására megtér 3000 ember. (Ez kellene nekünk ma is.) A másik a szerezsen komornyik története az Apostolok Cselekedetei 8. fejezetében. Itt Fülöpnek 300 kilométert kell gyalogolnia — ugyancsak a Szentlélek kényszeríti — hogy találkozzon egyetlen (a kortörténet tanúsága szerint minden bizonnyal testileg-lelkileg sebzett) emberrel (eunuchal), aki élete megoldását keresi. Itt az egyszemélyes szolgálat tanúi vagyunk, ugyanolyan részletességgel leírva a Bibliában, mint a másik püünkösdi történetben.

Életem mélypontján (1952-ben nagyon súlyos műtéten estem át), betegágyamon olvasva a Bibliát az említett rész annyira megrendített, hogy elhatároztam, hátralévő életemet erre az egyszemélyes szolgálatra szánom. Utólag jöttem rá az Isten Szentlélekének döbbenetes közreműködésére: miért kellett tanítói oklevelet szerezni, miért lettem bölcsész, pszichopedagógus, miért kellett mélylélektan tanulnom Svájcban. Azért, hogy ezt az egyszemélyes szolgálatot valamivel jobban tudjam végezni, mintha „csak” teológus lennék. A lélektan és a teológia kitűnően kiegészíti egymást. Ezt úgy szoktam tanítani: ha van héber exegézis az Ótestamentum jobb megismerésére, van görög exegézis az eredeti szövegek alaposabb megértésére, akkor van „ember-exegézis” is: azt az embert is ismerni kell, akinek a héberről-görögről magyarra fordított bibliai szöveget mondjuk. Ezzel foglalkozom lassan negyven év óta, az utóbbi tíz évben pedig jóformán csak ezzel. Ezért is mentem hamarabb nyugdíjba, hogy utolsó éveimben végre teljesen az lehessenek, amire — úgy hiszem — a Gazdám elhívott: az egyszemélyes lelkigondozás propagálója, tanítója. És hála Istennek, sikerült ezzel „megfertőznöm” néhány embert, katolikust, protestánst egyaránt.

— *Magunkról magunknak című, hat kiadást megért könyvöben alapul használja az idén harminc éve elhunyt világhírű svájci pszichiáter, Carl-Gustav Jung felfedezéseit, eszmerendszerét. Mint Jung egyik legavatottabb hazai ismerője, mit tart az ő munkásságából különösen használhatónak az egyszemélyes lelkigondozásban?*

— Jung tanításával a negyvenes években kerültem kapcsolatba, mikor Svájcba mentem mélylélektan tanulni. Svájci anyósomnak, mint nagy Jung-rajongónak, hatalmas könyvtára volt, s én ottartózkodásaim alatt mélyültem el a Jung-irodalomban. Emellett — amikor csak lehetett — elcsíptem egy-egy nagyszerű előadását is. Mint teológus rájöttem, hogy az ő lélektana a leghasznosabb számunkra, akik, mint én is, lelkigondozásra szenteltük az életünket. Mindazonáltal Jung nem könnyű tantárgy. Sokkal áttekinthetőbb Freud, Adler, V.E. Frankl rendszere. Jung a szellemtudományok olyan óriási területével foglalkozott, mint amekkorával talán senki más, a legnagyobbak közül sem. Aki Jungot tanulmányozza, egyúttal a európai, sőt, a keleti és a különböző primitív népek kultúráját is megismeri. Ezenkívül stílusa rendkívül sajátos, nehezen érthető. Nekem 15-20 évem ment rá arra, míg azt mertem mondani, körülbelül ismerem az írásait. Azután kezdtem hozzá, hogy a lényegét kiszedjem belőlük.

Először is a kollektív tudattalant tanulmányoztam, amelyet ő fedezett föl. Ha a tudat a jéghegy csúcsa, a személyes tudattalan a törzse, akkor a kollektív tudattalan maga az óceán. Azt mondhatnánk: amikor ő a kollektív tudatlan legmélyéről beszél, ahol a jelképek és szimbólumok világa található, ott ér össze a transzcendens az immanenssel. Egy alkalommal, amikor előadásában ehhez a részhez, az emberiség ősemlekezetének legmélyéhez érkezett, levette a szemüvegét, a katedrára tette, és szinte áhitatosan, alázattal azt mondta: „Itt én, az orvos megállok, eltakarom az arcom, mint Mózes a csipkebokor előtt levett saruval, és ha van a hallgatóim között teológus, átadom neki a szót.”

Itt említeném meg: nincs igazuk azoknak, akik szerint Jung nem volt istenhívő. Legfeljebb nem kötődött egyetlen vallási felekezethez sem. De Isten által megragadott ember volt. Küsnachti háza falán ma is ott a jól ismert idézet: „Vocatus atque non vocatus Deus aderit”, azaz: „Híva vagy hívatlanul, Isten mindig jelen van”. Másodiknak említeném: ő fedezte fel a Selbst-et: ősmagunkat, lényünk centrumát. Mikor erre vonatkozó tanítását tanulmányoztam, mint teológus, azt éreztem — költőien fogalmazok — hogy a Szentlélek „anyaméhéről” ír. Ha valaki hitre jut, akkor a Selbst-je rezonál, „oda fogadja be” a Szentlelket. Tulajdonképpen az emberi pszichének az anyaméhe a Selbst. Képletesen azt mondhatnám, így lehetek én is Mária-lélek, aki krisztusi gondolatokat, cselekedeteket foganhatok és „szülhetek”, mint Albert Schweitzer, Teréz anya, Martin Luther King vagy Assisi Ferenc.

A lélektan felől közelítve meg egy másik jungi gondolatot: ha kibontom, egyre inkább az „értem” marad — ezt nevezi Jung individuációnak — akkor szinte túlléptem a homo sapiens háromdimenziós „kereteit” és homo christianus leszek: egy dimenzióval gazdagabb ember. Ez a többlete a homo christianus-nak: ő a Selbst-jében megnőtt ember. Lénye legmélyén megtalálható az istenség lenyomata, az Isten „lakóhelye”. Nem találok jobb kifejezést. Mindannyian dadogunk, még Jung is, mikor erről beszél. Az isteni pecsétlenyomó lenyomata az ő-önmagamban van. Nem tudhatnék Istenről, ha nem volna bennem *valami*, ami tudhat Róla. Jung szimbólumokban fogalmazva írja: *kép*-telenség volna — ha nem lenne a Selbst-emben az istenkép — hogy Istenről tudjak. Nem volna kapcsolópontom Istennel.

A harmadik — már említettem — az individuáció. Sok keresztyén fundamentalista ennek a szónak hallatára fölszisszen: önmegvalósítás! Micsoda pogány gondolat! Pedig ez tulajdonképpen ugyanaz, amiről Jézus is beszél: a talentumokkal jól kell gazdálkodnom, életem optimumát, maximumát kell kihoznom magamból. Ezt tanítja Jézus és ugyanezt írja C.G. Jung. Csak Krisztus azt mondja: „ha nem bánsz jól a talentumokkal, a gyehenna tüzére kerülsz”, Jung meg: valósítsd meg önmagadból azt az Isten által beléd teremtett lehetőséget, amit megvalósíthatsz. Úgy látom, a lélektantól féltő teológusok konkurrenciának vélik a pszichológiát, pedig nem az, sőt, nagyon hasznos kiegészítő tudomány. Elég, ha Szent Pál igéjére gondolok: „mindent megpróbáljatok, mindent megtanuljatok, ami jó, megtartsátok”.

Jungtól sem tudtam mindent beépíteni a pasztorálpszichológiámba. Az alkímiáról szóló tanát például nem tudtam hasznosítani. Viszont jól használható persona-tana, amelynek lényege, hogy minden embernek szerepszemélyisége van. Például egy pap, ha nem papos, nem kell egyes híveknek. Én azt az orvost szeretem, akinek igazi „orvosos” personája van. Ezeket is Jung fedezte fel.

Sokan megdöbbennek e kifejezéstől is: árnyékszemélyiség. Pedig csak az „ömberről” van szó. Mások azt róják fel neki: spiritiszta volt. Erre csak azt

kérdezem: az az orvos, aki az AIDS-szel foglalkozik, netán maga is AIDS-szes? Jung a spiritizmussal, mint lelki jelenséggel foglalkozott. Arra volt kíváncsi, mi a spiritizmus, és ki miért érdeklődik iránta. És utolsónak említeném, hogy van a férfiban női lélek-rész és a nőben férfi lélek-rész, ezt nevezi ő animus-animának. Mint házasságpszichológus azt látom, hogy tudat alatt mindenki keresi a maga animusát-animáját a másik nemben, hogy kiegészüljön, azzal egész ember legyen. De hát ezt mind-mind Isten építette belénk, Jung csak fölfedezte, és ezeket az eredményeit a teológiában is jól tudjuk érvényesíteni. Sokan sajnos egyszerű kifejezéseken ütözkönek meg: azért, mert Jung orvosi módon fogalmazott. Ő mindig a *benne lakozó* Istenről beszélt. Mit mond Jézus? Az Isten országa tibennetek van. Ahol pedig jelen az Isten országa, ott jelen az Isten. Az igazság az, ha nem ismerjük a jungi terminológiát, megriadunk; ha viszont ismerjük, minden egyes kifejezését megtaláljuk a Szentírásban. Számomra az egyik segíti a másikat. Jung karizmatikus ember volt, akinek mind „kifelé”, mind „befelé” tökéletes kapcsolata volt a transzcendenssel. Jézus mondja: „Menj be a te legbelső »kamrácskádba« — taimeiónba —, ott titkon néz téged az Isten. Véleményem szerint Jung többször „ment be” ebbe a belső taimeiónba, mint sok pap és lelkész. Nagyon szeretett egyedül lenni a transzcendenssel, az ember- és világföltre valóssággal. Hallatlan hatással volt mindenkire. Sugárzott a lény, akkor is, ha percekig nem szólt. Egy ember jelenlétét, akiben jelen van az a titokzatos „valami-valaki”, nem lehet megmagyarázni, ahogy a rózsa illatát sem. Jung — úgyszólván „transzcendens-illatú” ember volt.

— *Mint házasság- és családpszichológus, milyen lehetőséget lát a családok életében tapasztalható és napjainkban oly sokat emlegetett válság enyhítésére, megoldására?*

— A fent említett „homo christianusnak” olyan modellt kellene mutatnia fiataloknak, melyre az ifjú házasok azt mondhatnák: „hát, igen, valahogy így kellene élnünk”. Két generációt fertőztek meg az elmúlt évtizedekben, most újabb kettőre van szükség, hogy kimosakodjunk a ránkraakódott szennyből. Paradox módon azt mondhatnánk: a mai keresztyén csak akkor beszéljen, ha kérdezik, de úgy éljen, hogy kérdezzék. Több megkérdendő emberre van szükség. Nem hiszek a különböző könyvek, cikkek doktrinér módszerében. Jézus egyszerűen azt mondta: „Jer, és kövess engem!” Mindig kesergek, amikor Krisztust vallásalapítónak mondják: ő életformát mutatott be: próbáld azt élni, amit én élek, jer, és kövess engem! Ezt mi egyházasítottuk, bezártuk a templomba. Úgy megyünk vasárnap a templomba, mintha nem úgy éltünk volna hétfőtől szombattig, ahogyan valójában, és úgy jövünk ki a templomból, mintha nem lettünk volna ott, és úgy is élünk tovább. Sajnos, sokak számára olcsó vallásoskodás lett a jézusi életformából. „Letudtuk” ezt az életformát a misével, az istentisztelettel, az egyházi adóval. Ez nem elég. Valamit mutatnunk kell.

Saját példámon tapasztalhattam. Én úgy lettem lelkipásztor, hogy minden reggel láttam apámat Bibliát olvasni. Nagyon mélyen hívó, református ember volt és méltóan élt. Mondhatnám, azért lettem lelkipásztor, mert láttam az apám hitét. Mikor anyám beteg volt, meglestem: térdre borulva imádkozott érte. Nekem, mint kisfiúnak döntő élmény volt, hogy apám, a méltóságos úr (kormányfőtanácsos volt), leborul valaki előtt. Mekkora lehet hát az a valaki! Ilyesmire lenne szükség, amit például én átélhettem a szüleimmel kapcsolatban. És ezekből a tapasztalatokból szülessenek majd gyakorlati művek. A hitoktatás már ráadás. Mi vagyunk a gyermekeink képes bibliájában a képek. Olyan szó-inflá-

ciós ötven évet éltünk át, hogy most már elégük van az embereknek a beszédből. Látni szeretnének. Ha sugárzó, boldog emberekkel találkozunk, megkérdezzük, mitől sugárzik, minek örül? És ő elmondja. Pál apostol, amikor azt írja: „Örüljete, ismét mondom, örüljete” (Fil 4,4), bilincsekben, börtönben van, öreg, a halál előtt áll és mégis azt mondja: örüljete! Mi ez? Vagy bolond, vagy szent. Szent volt. „Vevék a Szentleket, és örvendezének vala.” Ezekre a dolgokra biztatgatok mindenkit: kevesebbet beszéljünk, hitelesebben éljünk.

— *Napjaink egyik legfontosabb kérdése az ökumenizmus. Hogyan látja ennek megvalósulását a jövőben?*

— Az ökumenét nem szervezeti egységben látom — ez lélektani képtelenség. Nem egy akolt és egy pástort, hanem egy nyájat és egy pástort tudok csak elképzelni. Jézus korában is sok kis akolból jött össze az egy nyáj a legeltető pásztor köré. Én nem a szervezet, hanem a szeretet és a szolgálat ökumenéjében hiszek. Tehát nem arról van szó, hogy a katolikus legyen protestáns vagy viszont, hanem, hogy mindenki a másik másságát megbecsülve a maga helyén homo christianus. És itt is visszatérek a referenciaszemélyek fontosságára: az egyházak szeretetegysége is példaadó kell, hogy legyen abban a világban, ahol többek között az ajatollahizmus agresszivitása is hat. Mutassák meg a keresztények, hogy noha az egyikük térdelve imádkozik az eucharisztia előtt, a görögöknel a liturgia, a protestánsoknál az igehirdetés van a középpontban, ezek csak hangsúlyeltolódások, a lényeg az, hogy bár több akolból jöttünk, egy főpásztorunk, egy Gazdánk van, egy irányba nézünk egymás kezét fogva egy felé menetelünk, és ahol tudjuk, segítjük egymást: szeretjük egymást. Én ebben az ökumenében hiszek, ezért dolgozom, ezt képviselem. Ezért megyek Pannonhalmára, Esztergomba, Győrbe, ha hívnak, mert a tárgyamnak — hála Istennek — nincs felekezete. Számomra az Isten pluriformitás, a többszínűség. A pluriformitás: isteni. Az uniformitás, a méretreszabottság démoni: ez az alapja az „izmusoknak”: a hitlerizmusnak, sztalinizmusnak, bolsevizmusnak, szaddamizmusnak. Ők a „csak”-emberek. A keresztyén az „is”-ember: a katolikus is és a protestáns is a testvére. Jézus azt mondja: „Jöjjetek hozzám mind, akik megfáradtatok”. Nem zár ki senkit. Nem azt mondja, hogy csak a katolikusok, vagy a reformátusok. Ő nem a komfortos, kegyes emberekhez jött, hanem Mária Magdolnához, a vámszedőkhöz, halászokhoz, olyanokhoz, mint mi vagyunk. Engem ez ígéz meg mindig.

A Krisztus körüli csoportosulást egyébként a legszemléletesebben gyermekkoromban láttam, a katolikus nagyanyám imakönyvében. Volt benne egy kocsi-kereket ábrázoló rajz, amelynek küllőire 6-8 felekezet neve volt ráírva. A tengely helyén kereszt volt, alatta a következő mondat: „Közelebb Krisztushoz, közelebb egymáshoz”. Kisfiúként is megértettem ennek a mondatnak mély igazságát. Ez az én ökumenikus hitvallásom ma is.

Tanár úr, köszönjük a beszélgetést.

Szigeti László